

Konference

Současná filosofie vědy

Národohospodářská fakulta VŠE v Praze, NB 305, pátek 14. 9. 2018

Program konference

8:50-9:00	Úvodní slovo
9:00-10:15	I. Epistemologie <i>Moderuje P. Špecián</i>
Petr Dvořák	Strukturní realismus a ontická neurčitost
Tomáš Ondráček	Paradox moralistického omylu
Jitka Paitlová a Petr Jedlička	Jak vědci rozumí objektivitě? Závěry kvalitativní fáze výzkumu
10:30-11:45	II. Strukturalismus <i>Moderuje J. Klement</i>
Josef Menšík	Strukturalismus: perspektivní nebo zastaralý?
Kristína Knuppová	Mathematics and social sciences: The contemporary reflections on Lévi-Strauss's structuralism
Miroslav Kantek	Strukturalismus jako cesta k renesanci přirozeného práva
12:00-13:15	Přestávka na oběd
13:30-15:15	III. Filosofie ekonomie <i>Moderuje M. Vacura</i>
Michal Müller	Výzvy a problémy neuroekonomie: Několik úkolů pro filozofy ekonomie
Petr Špecián	The Precarious Case of True Preferences
Jan Jonáš	Accounting, structure, and economic reality
15:30-16:45	IV. Racionalita <i>Moderuje J. Kozák</i>
Filip Tvrdý	Mysteriánství a dělba kognitivní práce
Pavel Janda	Accuracy-first epistemology a omezená racionalita
Roman Holík	Východiska pravděpodobnostní inference
17:00-17:50	V. Obecná filosofie vědy <i>Moderuje P. Špecián</i>
Jan Kozák	Od Fukuyamova „konce dějin“ ke komparaci kultur
Miroslav Vacura	Ideal of Value-Free Science Today

Abstrakty příspěvků

I. Epistemologie

Petr Dvořák: *Strukturní realismus a ontická neurčitost*

Příspěvek představí strukturní realismus jako jednu z hlavních současných teorií ve filozofii vědy, motivaci pro jeho přijetí a speciální otázku s ním spojenou, totiž nakolik lze v rámci dané pozice uvažovat o tzv. ontické neurčitosti (neurčitosti v realitě, nikoliv výlučně v její reprezentaci). Propojí tak diskusi z oboru filozofie vědy s dnes živou diskusí v rámci sémantiky a analytické metafyziky o ontické vágnosti či neurčitosti.

Vědecký realismus je meta-teoretický názor, že (i) vědecké teorie jsou pravdivé a nepravdivé, dále že (ii) vědecké termíny referují k entitám, které existují nezávisle na našem poznání a (iii) naše nejlepší teorie korektně predikují a správně vysvětlují fenomény.

Ve prospěch vědeckého realismu hovoří tento častý induktivní argument: bylo by zázrakem, kdyby teorie správně predikovaly, kdyby nebyly pravdivé (tzv. *no miracles argument*). Argument je formou *inference to the best explanation*: vědecký realismus je lepší vysvětlení prediktivního úspěchu vědy než konkurenční meta-teoretická pojetí (instrumentalismus, antirealismus). Ovšem je tu i jiný induktivní argument, námitka proti vědeckému realismu ze změn teorie: vědecké teorie se mění, což znamená, že původní teorie jsou nepravdivé a některé entity jimi postulované neexistují. Je tedy pravděpodobné, že současné teorie jsou nepravdivé a některé entity postulované současnými teoriemi neexistují. Nejlepší odpovědí na tuto námitku se zdá být strukturní realismus. Podle strukturního realismu realismus platí ve vztahu ke struktuře, nikoliv teoretickým entitám.

Platí-li realismus ve vztahu k teoretickým entitám a ukazuje-li se, že nejlepší vysvětlení postuluje ontickou neurčitost (např. ve vztahu k subatomárním entitám, u nichž nejsou jednoznačná kritéria identity, např. zda se jedná o emisi téhož elektronu, který byl v předchozím okamžiku absorbován atomem), pak vzniká otázka, zda a jak lze připustit ontickou neurčitost v rámci strukturního realismu. Zdá se, že antirealismus ve vztahu k existenci teoretických entit podvazuje argument pro ontickou neurčitost a hovoří ve prospěch sémantického chápání neurčitosti. Platnost strukturního realismu (a neplatnost realismu entit) má tedy významný vliv na to, jak zodpovíme metafyzickou otázku ohledně existence ontické vágnosti.

Tomáš Ondráček: *Paradox moralistického omylu*

Existují výzkumy, které by neměly být prováděny? Existují údaje, jejichž znalost by mohla být škodlivá? Mělo by být vědecké zkoumání omezeno s ohledem k našim etickým předpokladům? Tyto otázky byly spjaty s problémem tzv. moralistického omylu, představeného na konci 80. let Bernardem Davidem Davisem. Příspěvek se soustředí na problematiku omezování vědeckého výzkumu na podkladě etických nebo morálních teorií či názorů. Poukazuje přitom na hraniční případy, kdy tato omezení vedla k důsledkům, které byly s ohledem k danému etickému systému nepřijatelné a byly původním důvodem pro omezení výzkumu. Jedná se o paradox spočívající v omezení výzkumu za účelem zabránění nastávání jevu X. Nicméně toto omezení má za důsledek to, že právě tento jev X nastává nebo může nastávat. Výsledky daného výzkumu by navíc mohly pomoci zabránit jevu X. Příklad tohoto paradoxu lze nalézt v některých výzkumech inteligence. V těch, na základě toho, aby nedocházelo k diskriminaci určitých skupin obyvatel, nebyl brán ohled na rozdíly mezi těmito skupinami ve výsledcích inteligenčního testu. To následně vedlo k tomu, že byly nadále užívány testy, které byly pro některé z těchto skupin diskriminační. Teze příspěvku zní, že neexistují morálně špatné nebo eticky problematické znalosti, i když mohou existovat dobré důvody pro omezení prezentace některých poznatků.

J. Paitlová a P. Jedlička: Jak vědci rozumí objektivitě? Závěry kvalitativní fáze výzkumu

Objektivita jako jeden ze základních předpokladů vědy se stala nedílnou součástí vědeckého étosu a současně i ústředním tématem filosofie vědy. V rámci projektu Objektivita: Experimentální přístup k tradičnímu filosofickému problému (GAČR 18-08239S), na němž participují jak filosofové vědy, tak vědci, zkoumáme pomocí metod experimentální filozofie koncept objektivit v přírodních vědách. Jedním z cílů projektu je identifikace jednotlivých dimenzí tohoto konceptu, s nimiž současní vědci skutečně pracují, a tím pádem jejich zpřístupnění pro další teoretické analýzy i výzkum. V našem příspěvku předložíme závěry z první, kvalitativní fáze výzkumu, vycházející z dat sebraných ve skupině přibližně 40 vědců. Tento empirický materiál budeme konfrontovat s teoretickými koncepty objektivit, tak jak byly definovány významnými filozofy vědy (Popper, Kuhn, Putnam, Hacking, Solomonová, Kitcher, Dastonová, Galison a další). Zaměříme se také na další související otázky: jaký je normativní ideál objektivit, zda je vědci explicitně diskutována, jaké jsou její operacionální definice a jaké faktory ji posilují či naopak narušují.

II. Strukturalismus

Josef Menšík: *Strukturalismus: perspektivní nebo zastaralý?*

Ve filosofii vědy se strukturalismus objevil prostřednictvím věd společenských: v návaznosti na sociologa Durkheima a lingvistu de Saussura se prosadil ve Francii od poloviny 20. st. především v díle společenského antropologa Lévi-Strausse a jemu blízkých autorů. Ovšem již od 60. let se rovněž z Francie začíná šířit kritika strukturalismu v podobě dekonstrukce, respektive post-strukturalismu, strukturalismus pozbývá své dominantní postavení a zdál se být v podstatě vyvrácen, dnes snad téměř až zapomenut. Vývoj ve filosofii přírodních věd byl odlišný: strukturalismus v nich začíná nabývat na síle v podstatě ve stejné době, kdy se vytrácí z věd společenských a v některých přírodních vědách se v posledních desetiletích propracovává na dominující směr (např. filosofie matematiky). Otázkou tedy je, jak to, že v jedné vědní oblasti je strukturalismus považován za perspektivní, zatímco v jiné za v podstatě delší dobu vyvrácený. Přehlédli filosofové přírodních věd kritické argumenty z věd společenských nebo by naopak filosofové společenských věd měli pod vlivem soudobých vývojů v přírodních vědách přehodnotit své původní kritiky? V rámci svého příspěvku budu argumentovat ve prospěch druhé z interpretací. Vysvětlím, proč považuji původní kritiky za omezené na pouze jistou dílčí podobu strukturalismu a v čem naopak spatřuji perspektivy pro návrat obecněji vnímaného strukturalismu do filosofie společenských věd.

Kristína Knuppová: *Mathematics and social sciences: The contemporary reflections on Lévi-Strauss's structuralism*

The structuralist philosophy of Claude Lévi-Strauss represents a milestone in the philosophy of social sciences and coincides with the rise of structuralism in this field. Lévi-Strauss's structuralist philosophy is well known for its openness to other fields, mainly to natural sciences by whom he claims to be largely inspired and influenced. Correspondingly, one of his major contributions to this field consist in interconnecting the natural and social sciences.

This article enquires into the relation of Lévi-Strauss's method of social sciences and mathematics, and outlines a framework for understanding the role of mathematics in Lévi-Strauss's structuralism.

There exist many circumstantial evidences that Lévi-Strauss's version of structuralism is significantly linked with mathematics. The aim of this paper is to further explore these evidences and to explain the role of mathematics in Lévi-Strauss's philosophy of social sciences. It also endeavors to show the codependency and impact of mathematical structuralism on the work of Lévi-Strauss and the overlap of structuralist movement in France.

The links of Lévi-Strauss structuralism with mathematics trace back to late 1940's when André Weil, one of the members of Bourbaki group, contributed a mathematical appendix to Lévi-Strauss's landmark book *The Elementary Structures of Kinship*. Weil's appendix marks the beginnings of algebraic treatment of kinship structures, and thus the beginnings of mathematical structural anthropology.

Miroslav Kantek: *Strukturalismus jako cesta k renesanci přirozeného práva*

Odvěký konflikt mezi pozitivně-právním a přirozenoprávním charakterem právní vědy se v posledních více než sto letech odvíjel ve prospěch právních pozitivistů. Rozsáhlé volání pozitivistů po preciznosti metodologie právní vědy, trend k uzavření systému, však paradoxně pomohl k odhalení podstatných limitů pozitivně-právního myšlení. Tyto mezery spočívají například ve zdrženlivém postoji s uznáním klíčové role hodnotových východisek či nekodifikovaných základních pojmů jako jsou funkce či účel práva. Komplexnost soudobých společenských vztahů a vývoj moderní společnosti stupňující požadavky na právo, tak pouze uspíšily nárůst poptávky po nových náhledech na metodologii právní vědy. Zejména od 80. let 20. století docházelo k pokusům systémového pohledu na právní vědu, který otevřel cestu strukturalistické metodě. Spolu s tím byla znovu otevřena otázka kde, a zdali vůbec hledat obsah přirozeného práva. Cílem příspěvku bude zhodnotit metodu strukturalismu pro právní vědu a její možný přínos k renesanci přirozeného práva.

III. Filosofie ekonomie

Michal Müller: *Výzvy a problémy neuroekonomie: Několik úkolů pro filozofy ekonomie*

Neurověda je fascinující disciplínou – její dynamický rozvoj podněcuje vznik nových interdisciplinárních výzkumných programů s velkým potenciálem. Jednou takovou oblastí je i neuroekonomie, disciplína, která usiluje o vysvětlení mechanismů ekonomického rozhodování a dalších sociálních fenoménů. Příspěvek argumentuje, že by se filozofové ekonomie měli těmito novými tendencemi zabývat, a to hned z několika důvodů. Neuroekonomie bude ekonomii konkurovat v mnoha oblastech, přičemž bude nezbytné, aby ekonomové byli schopni na jedné straně definovat a obhájit nezastupitelné role své disciplíny, na straně druhé kriticky vyhodnocovat potenciál nových přístupů a hledat cesty pro vzájemnou spolupráci. V kontextu této diskuze, která znovu otevírá otázky ohledně vědeckého statusu ekonomie a jejích rolí, příspěvek vymezuje základní problémy, s nimiž se neuroekonomie potýká. Právě tyto problémy představují široké pole působnosti pro filozofy a metodology vědy.

Petr Špecián: *The Precarious Case of True Preferences*

Today, mainstream economists are increasingly willing to recognize, under the weight of empirical evidence, that people's decision-making is on many occasions biased. I.e., the choices people make deviate systematically from predictions of models based on the assumption of perfect rationality. On the positive side, economists have been relatively successful in finding ways how to model these "non-standard" situations. However, the possibility that the actual choices systematically misrepresent what people genuinely want remains a crucial problem for normative economics, where it casts doubt on such cornerstones of neoclassical welfare economics as the principle of consumer sovereignty.

I will concentrate on a frequently proposed solution to the problem which is to "launder" people's revealed preferences to arrive at their "true" preferences. The aim is to show how the prominent attempts to put this solution into practice stumble as there is no consensus on what standards need to be met for the preferences to be considered normatively binding. Also, introducing controversial value judgments seems necessary along the way as well as transferring part of the normative authority that rested on individuals to collective bodies. I conclude that notwithstanding its critical importance, the issue of true preferences does not yet have a practical solution.

Jan Jonáš: *Accounting, structure, and economic reality*

Similarly to discussing the role of mathematics in economic science, it is important to inquire the role of accounting. By defining key concepts accounting represents fundamental background of economic reality and hence economic science. Therefore, it is important to inquire its nature. The contribution discusses most general principles of accounting and its main concepts. On the concepts such as assets, liabilities, financing or profits we show, how accounting structures thought as well as economic reality. By examining the simplest elements and the nature of accounting we show that accounting creates highly relational structure, where discourse, interpretations and beliefs play crucial part.

IV. Racionalita

Filip Tvrđý: *Mysteriánství a dělba kognitivní práce*

Od 70. let 20. století se ve filozofii jazyka, myslí a vědy rozšířilo mysteriánství. Chomsky mluví o „neproniknutelných tajemstvích“, Fodor o „epistemické omezenosti“, McGinn zase o „kognitivní uzávěře“. Jedná se o epistemologický postoj, podle něhož jsou některé problémy, se kterými se věda potýká, za hranicemi lidských kognitivních možností, a nebudou proto nikdy vyřešeny. Ve svém příspěvku se pokusím ukázat, že mysteriánství není ani tak formou skepticismu, jako spíš projevem epistemického defetismu. Limity lidského poznání sice mohou existovat, ale jejich hledání nemůže být předmětem jakési filozofické futurologie – budou nalezeny až běžným vědeckým provozem. Argumentační strategie mysteriánů navíc spadají mezi fauly z neznalosti. Nejdůležitější námitkou ale je, že mysteriánství odporuje tezi o dělbě kognitivní práce, která akcentuje sociální aspekt vědy. Objev jazyka umožnil lidem kooperovat i v oblasti poznání, a proto je naprostá většina vědeckých teorií neuchopitelná myslí jednotlivce. Pokud rozlišíme mezi individuální a kolektivní racionalitou, ukážou se obavy mysteriánů ohledně nemožnosti pochopení jazyka a vědomí jako bezpředmětné.

Pavel Janda: *Accuracy-first epistemology a omezená racionalita*

Ve svém příspěvku se budu zabývat rolí pravidel rozhodování z oblasti výzkumu omezené racionality v argumentaci pro různá pravidla epistemické racionality. Významný směr výzkumu v současné formální epistemologii, přesněji se jedná o accuracy-first epistemology, se snaží být alternativou k tradičnímu pragmatickému obhájení pravidel racionality (Dutch Book arguments). Ve svých argumentech využívá různé rozhodovací metody jako je maximalizace očekávaného užitku, minimax, nebo stochastickou dominanci. Například stochastická dominance se využívá pro obhájení teze, že stupně přesvědčení (credences) by měly být klasické pravděpodobnostní funkce. Ve všech dosavadních argumentech, ve kterých jsou využity takové rozhodovací metody, se předpokládá, že rozhodující agent má určité idealizující vlastnosti. Například se předpokládá, že má dostatečné počítačové schopnosti, umí u všech dostupných možností spočítat očekávaný užitek a všechny možnosti seřadit podle jeho výše. V takových situacích se nabízí otázka, jakou roli hrají taková pravidla v životě běžných agentů a jejich každodenních rozhodnutích. V posledních letech se ale výzkum ve formální epistemologii ubírá i směrem k opouštění těchto předpokladů. Ve svém příspěvku ukáži, jaká pravidla epistemické racionality získáme využitím rozhodovacích pravidel z oblasti omezené racionality, pokud je spojíme s principy accuracy-first epistemology. Příkladem pravidla, kterým se budu zabývat je satisficing.

Roman Holík: *Východiska pravděpodobnostní inference*

Popularita umělé inteligence v dnešní době stále narůstá. Jedna z důležitých problematik je způsob zpracovávání informační neboli evidenční množiny právě umělými inteligencemi ve vztahu k pravděpodobnostnímu rozdělení. Debata využívání pouhých binárních vztahů jednotlivých relací tvrzení se rozšiřuje o tzv. pravděpodobnostní inferenci, kterou lze vystopovat k Treatise on Probability J. M. Keynesa. Na tohoto autora pak navazuje R. T. Cox, který se používá v této debatě jako argument pro pravděpodobnostní inferenci v rámci umělé inteligence. V tomto článku bude rozebrána návaznost mezi Keynesem a Coxem, kde existují odlišnosti v jejich přístupech právě k pravděpodobnostní neboli nededuktivní inferenci, práci s pravděpodobnostními vztahy a celkově k evidenční množině, která se týká empirické limitace racionality. Oba tyto systémy jsou založené na logických axiomech, které se zasadí o možné použití a vlastně i převedení pravděpodobnostní inference, což jsou především hodnotové soudy, do klasické podmíněné pravděpodobnosti. Dále se tento článek soustředí na možné limitace, kterým tento přístup k inferenci může čelit. Zásadní otázkou tak je především představení použití pravděpodobnostní inference a náležitostí s ní spojených a tím se i zamyslet nad vztahem matematiky a společenských věd.

V. Obecná filosofie vědy

Jan Kozák: *Od Fukuyamova „konce dějin“ ke komparaci kultur*

Současná zvýšená migrace do západních a severních států Evropy vedla k řadě diskusí na téma rozdílů mezi jednotlivými kulturami a možnosti/nemožnosti jejich vzájemné komparace. Autor článku se snaží dokázat, že při formulaci vhodných kritérií je možné komparaci kultur provést. Práce se opírá o teoreticko-historickou metodu (Smith, Hume) i o metodologické přínosy F. A. von Hayeka. Hlavním kritériem pro hierarchizaci kultur, resp. jejich vývojových stadií je dle autora míra individuální svobody (chápané ovšem kantovsky či hayekovsky, tj. v její jednotě se zákonem); navazuje se zde na německé klasiky (a mj. také na Patočku), kteří chápali vývojový proces dějin jako rozšiřování a prohlubování svobody. Myšlenka konce či vrcholu dějin (Fukuyama, Hegel) spolu s chápáním dějinného pohybu jakožto kumulativní syntézy vedou k uchopení fundamentálních rysů historicko-evolučního vrcholu, jenž zahrnuje maximální svobodu tvůrčích činností, vedoucí k minimu entropie (Pavlík). Problematiku poznání jiných kultur je nutno zkoumat ve formální a obsahové rovině: pro formální rovinu, jež vede k uchopení univerzálního lidství, je nejvhodnějším metodologickým nástrojem kantovsko-misesovsko-anglišovsky apriorismus, resp. jeho hayekovská modifikace, zatímco pro rovinu obsahovou plní tuto roli „rozumějící“ či fenomenologická sociologie.

Miroslav Vacura: *Ideal of Value-Free Science Today*

Many philosophers of science have maintained that science should be value-free; still others believe that such ideal is not achievable nor desirable for science. Can we aim for a scientist community that is not influenced by social, ethical, and political values and is such community desirable? Should scientists perform their research with as little concern as possible for these values? Should scientists consider the potential ethical consequences of their work or errors therein? What is the place of scientific expertise in policymaking in democracy?